

**ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ
«БЮЛЕТЕНЬ» ТА «МИСТЕЦЬКІ МАТЕРІАЛИ» (1928–1929 РР.)
ЛІТЕРАТУРНОЇ ГРУПИ «АВАНГАРД»:
РОЗВИТОК ІДЕЙ КОНСТРУКТИВНОГО ДИНАМІЗМУ**

Висвітлено історію періодичних видань літературної групи «Авангард», здійснено їхній статистичний аналіз, з'ясовано причини еволюційних процесів, надано характеристику змін у тематико-типологічному складі та жанрових особливостях періодичних видань. Визначено специфіку «Бюлетеню «Авангарду» та «Мистецьких матеріалів «Авангарду» як видань одного з лівих напрямів української літератури доби культурного ренесансу 20-х років ХХ ст. – конструктивного динамізму, їхнє місце і роль у системі ідеологічної та соціокультурної комунікації в УСРР 1928–1929 рр.

Ключові слова: «Авангард», періодичні видання, «Бюлетень «Авангарду», «Мистецькі матеріали «Авангарду», В. Поліщук, конструктивний динамізм.

Питання визначення місця і ролі української літературно-художньої періодики в системі ідеологічної та соціокультурної комунікації в УСРР є складним й багатоаспектним дослідницьким завданням, спрямованим на об'єктивне вивчення специфіки формування та функціонування різноманітних українських періодичних літературно-художніх видань в умовах ідеологічного диктату Радянського союзу, історії їхнього створення, соціокомунікаційних особливостей стосовно впливу на становлення та розвиток української національної культури, мистецтва, письменства, оскільки ці видання не лише відображали культурно-мистецьке життя країни, але й, до деякої міри, формували його.

Українська радянська періодика як окреме явище є маловивченою в історії національної культури. Зокрема це стосується видань літературно-мистецької групи «Авангард», яка була створена восени 1925 р. в Харкові відомим українським поетом, прозаїком і літературним критиком Валеріаном Львовичем Поліщуком. До цього літературного угруповання увійшли колишні члени київського літературно-мистецького об'єднання «Гроно» (1920) і співробітники катеринославського журналу «Вир революції» (1921), а також деякі панфутуристи – поети Г. Коляда, О. Левада,

Р. Троянker, П. Голота, Л. Чернов, прозаїк В. Ярина, художники В. Єрмілов, Г. Цапок та ін.

Ідеологічні концепції літературно-мистецької групи «Авангард» знайшли відображення в збірках полемічних праць В. Поліщука «Літературний авангард: Перспективи розвитку української культури, полеміка і теорія поезії» (1926) і «Пульс епохи» (1927), де обстоювалася програма «конструктивного динамізму» або «динамічного спіралізму», яка мала зв'язати сучасні літературу і мистецтво з технологічними надбаннями індустріалізації. Група проголосила вірність ідеям жовтневої революції, виступала проти відсталості та міщанства, прагнула боротися за «дійсний сучасний європеїзм у художній техніці» [10, с. 112]. Маючи багато спільного з панфутуристами, авангардисти послідовно і завзято їх критикували, оскільки не поділяли їхніх ідей про «деструкцію». Авангардисти вважали зайвою ліквідацію класичних форм у мистецтві, виступаючи проти інерції форм та «провінційщини» в українській літературі. Основним художнім стилем революційної епохи члени групи «Авангард» вважали «конструктивний динамізм», який базувався на досягненнях науки і техніки. Авангардисти також критикували українських футуристів за «відмову від психологізму та за нігілізм у національних справах» [10, с. 114].

Програма конструктивних динамістів, насамперед, спиралася на авангардні пошуки західних митців, зокрема У. Уїтмена, Е. Верхарна, А. Рембо, Р. Гіля, Й. Бехера та ін. Очільник групи В. Поліщук володів кількома іноземними мовами, неодноразово виїжджав до Європи, де зумів налагодити творчі стосунки з кількома західними літераторами та залучити їх до співпраці з «Авангардом» [4, с. 27; 9, с. 112, с. 118].

Близькими до «Авангарду» були й творчі пошуки російських конструктивістів, які гуртувалися навколо Літературного центру конструктивістів (ЛЦК). Під час однієї з поїздок українських письменників до Москви відбулася зустріч В. Поліщука з членами ЛЦК І. Сельвінським, К. Зелінським, Н. Адуєвим, Є. Габриловичем, Г. Гаузнером, Б. Агаповим, професором Асмусом та іншими, на якій лідер українських авангардистів зробив доповідь про розвиток конструктивно-динамічного напрямку в українській літературі. Зі свого боку, І. Сельвінський і К. Зелінський поінформували В. Поліщука про теоретичні засади й практичну роботу російських літературних конструктивістів та про їхні взаємини з іншими літературними течіями. У підсумку була досягнута домовленість про координацію діяльності ЛЦК і «Авангарду» та налагодження співробітництва у виданнях українських і російських конструктивістів [5, с. 44; 3, с. 77].

У перші роки своєї діяльності авангардисти видали «Заклик групи митців «Авангард»» та випускали літературно-мистецьку газету «Доба

конструкцій» [2], де пропагували ідеї конструктивного динамізму. Члени цієї групи провели низку лекцій у Києві й Харкові та взяли участь у Всеукраїнському з'їзді пролетарських письменників (січень 1927 р.). В Харківському будинку вчених 4 жовтня 1927 р. відбулася нарада членів групи «Авангард» та її прибічників, на якій були присутні В. Поліщук, М. Туган-Барановський, Е. Хазін, Г. Гельфандбейн, В. Ярина, А. Санович, С. Метер, М. Шульга-Шульженко, Ю. Корецький, В. Борисов, О. Берндт, А. Дашевський, Є. Фомін, К. Богуславський, В. Єрмілов. Учасники наради ухвалили резолюцію, в якій, зокрема, йшлося: «Ми хочемо спільними силами зайнятись мистецькими шуканнями, винаходами й творенням, щоб не захолювати на сучасних невеличких стандартиках художньої творчості. Для вияву незалежного й авангардного художнього слова, звуку фарби й конструкції нам треба утворити низку збірників і журнал-газету» [1].

Прагнення літературно-мистецької групи «Авангард» до художнього самовизначення підтримав народний комісар освіти УСРР М. Скрипник, який на Всеукраїнській літературній дискусії, що відбулася 18–21 лютого 1928 р. в Харкові, заявив: «Є одна невеличка літературна група, що здобуває собі права на існування, – група «Авангард». Багато і багато відмовляють навіть самому існуванню цієї групи – заявляють, що такої групи не існує. Але, шановні товариші, так було і з українським народом: йому відмовляли в існуванні, а він таки існує. Знову-таки, я щодо художнього напрямку не досить великий прихильник конструктивного динамізму, що за його ознакою об'єднується художня група «Авангард», але ж ця група об'єднується за художньою ознакою, під прапором, що на ньому написані мистецькі лозунги художнього охоплення життя, мистецьке розуміння життєвого процесу. Тому, я гадаю, на терені радянської землі, під нашим пролетарським сонцем, знайдеться місце, де ця група самовизначиться художньо і своїм існуванням примусить визначитися також і інших» [9]. Нарком мав рацію, – в 1928 р. виникла «Техно-мистецька група – А» (М. Йогансен, П. Голота, О. Левада, Ю. Смолич, О. Мар'ямов та ін.), яка поділяла конструктивістські настанови авангардистів [4, с. 29]. На жаль, діяльність цієї групи була нетривалою.

У 1928 р. у Харкові побачив світ «Бюлетень «Авангарду», матеріали якого розподілилися за чотирма розділами: 1) «Загальний розділ», що містив програмні, теоретичні та критичні статті; 2) «Літературний преїскурант», в якому були представлені твори учасників журналу; 3) «Синя книга», де були опубліковані документи з історії групи «Авангард» і розвитку конструктивно-динамічного напрямку в українській літературі; 4) «Мистецький вінегрет», який уміщував інформацію про окремі публікації й видання та діяльність літературно-мистецьких організацій з критичними коментарями редакції журналу.

Базові положення програми конструктивних динамістів знайшли відображення в «Прокламації авангарду», що була опублікована в «Бюлетені «Авангарду» за підписом В. Поліщука, Р. Троянкер, В. Ярини, С. Тасіна, Л. Чернова, В. Єрмілова, Г. Коляди, П. Голоти, В. Борисова і О. Левади. В прокламації зазначалося, що основним художнім стилем у літературі та мистецтві в добу індустріалізації має стати «пролетарський конструктивний динамізм, або спіралізм» [13, с. 3], який передбачав широке використання сучасних мистецьких засобів, досягнень науки і техніки для відображення епохальних змін у суспільстві й свідомості людей та сприяння подальшому розвитку цивілізації. На думку авангардистів, ідеї, сюжет, образи, інші складові твору мають розкривати напруженість і динамізм сучасного життя. Універсальною формою відображення дійсності в літературі вважався верлібр, переваги якого обґрунтовувалися «теорією хвиляд» В. Поліщука, що стала основою для творення українського різновиду вільного вірша. Свої зусилля конструктивні динамісти спрямовували на пошук нових форм та ідей у літературі, архітектурі, музиці, малярстві, театрі, кіно, радіо і фотомистецтві, для чого мали намір зав'язати стосунки з митцями лівих політичних переконань Європи та світу й видати низку міжнародних збірників, які б стали трибуною «авангарду мистецтв» [13, с. 5, 6].

У «Загальному розділі» бюлетеню також було вміщено дві статті В. Поліщука: «Про критику й держплан мистецтва» та «За джаз-банд і фокстрот». У першій з них редактор журналу виступив проти чиновників від культури – «людей без обр'ю, без перспективи і такту» [69, с. 7], що тільки гальмували розвиток нових художніх форм в українському мистецтві, а в другій, яку В. Поліщук підписав псевдонімом Василій Сонцевіт, підтримав джаз і фокстрот як сучасні напрями музики і танцю [15]. Журнал опублікував два листи українського поета і прозаїка І. Сенченка, який, щоб зацікавити читача, рекомендував В. Поліщуку звернути увагу на такі літературні жанри, як історичні – роман, монографія та драма й пригодницькі – повість і новела [14, с. 10].

З художніми творами у «Бюлетені «Авангарду» виступили прозаїки Г. Коляда, що представив свої «Етюди», один з яких – «Семенко на катафалку» – був спрямований проти футуристів, М. Майський, що опублікував етюд «На паровозі»; поети Р. Троянкер («Капітан і китайка»), П. Голота («Доба»), О. Сорока («Копійки, Маркс і ідеологія»). Журнал також надрукував сатиру на сучасне культурне життя (Л. Чернов «Лист до Т. Г. Шевченка») та декілька епіграм, присвячених М. Хвильовому, П. Тичині, П. Голоті, С. Пилипенку й Б. Якубському, більшість з яких склав В. Поліщук, підписавшись псевдонімом «Філософ з головою хлопчика».

Більш широко творчість конструктивних динамістів була представлена у двох випусках «Мистецьких матеріалів «Авангарду», що вийшли 1929 р. в Харкові під загальною редакцією В. Поліщука (наклад видань склав 1500 прим.). До авторського колективу журналу увійшли літератори Є. Берман, В. Бичко, К. Буревій, Л. Квітко, А. Клин, М. Майський, В. Мисик, Є. Міхальський, І. Нехода, М. Паньків, А. Патяк, С. Педа, В. Поліщук, І. Сенченко, О. Сорока, С. Тасін, Р. Троянкер, Ю. Філіпов, Л. Чернов, В. Чечвянський, М. Чирков та інші; архітектор І. Немоловський; фахівці в галузі пластичного мистецтва О. Довгаль, В. Єрмілов, О. Левада, Я. Руденський, Л. Хвостов; композитори К. Богуславський, В. Борисов, Ю. Мейтус; фотомитці С. Крига, А. Панів. Із часописом співпрацювали російські конструктивісти К. Зелінський та І. Сельвінський і німецькі митці – поет і прозаїк Й. Бехер, письменник і критик К. Клебер, архітектор Б. Таут.

Оформлення «Мистецьких матеріалів «Авангарду» здійснив талановитий художник-конструктивіст В. Єрмілов, аналізу творчості якого в журналі було присвячено декілька статей: «Художник індустріальних ритмів» (Василій Сонцвіт), «Майстер Василь Єрмілов» (В. Седляр), «Єрмілов оформлює новий побут» (Б. Кратко).

У першому випуску «Мистецьких матеріалів «Авангарду» увагу читачів привернула стаття В. Поліщука «Розквіт української культури». Аналізуючи історію української літератури, автор публікації наголошував: «Україна, маючи свою історію, створила велику культуру, що на сьогодні наближається до першого ряду європейських і світових культур, що дала на сьогодні небувалий розквіт літератури, гідний подиву» [12, с. 62]. Визначаючи новітню українську літературу як «нове, самобутнє й оригінальне» явище, В. Поліщук проаналізував окремі напрями сучасної української літератури, зокрема назвав характерні ознаки творчості конструктивних динамістів-спіралістів: «Передача явищ природи індустріалізованого життя вивіреними й логічними формами, найбільш відповідними добі машин і конструкцій в міцно побудованих сюжетах, використання складової ритміки (верлібр) у прозі й поезії, використання поширеної лексики для художнього твору од телеграми до незайманих простонародних говірок, практицизм і матеріалізація образу замість колишньої символізації» [12, с. 65].

У «Мистецьких матеріалах «Авангарду» були вміщені вірші В. Поліщука, у яких відображено майбутнє індустріалізованої України («Аеронавігація») та розглянуто проблему співіснування людини і природи в добу індустріальних змін («В Донеччину»); поезії Л. Чернова («Сонце й серце», «Коні в степах»), Р. Троянкер («Невеличка поема про старого професора», «Згадка», «На пароплаві», «Асканія Нова»), А. Клини («Коли святкує труд»,

«Рибалки») тощо, які розкривали теми героїки революційних, соціальних перетворень, виробничих звершень, всемогутності машин і краси природи. Публікувалися й ліричні вірші – «Східний мотив» (В. Поліщук), «Вам, мій шановний...» (О. Сорока), «Лирический набросок» (І. Сельвінський). На шпальтах журналу також було опубліковано вірш єврейського поета Л. Квітки «Мій друг».

Проза в «Мистецьких матеріалах «Авангарду» була представлена творами І. Сенченка («В порту», «Обер-жулік»), М. Паньківа («Жебраки», «Бунт протезів»), А. Пятяка («Випадок у хуртовину», «Двічі покараний»), В. Ярини («Король з білим чолом», «Від широкого серця»), а також новелою німецького письменника Й. Бехера «Людина прокинулась».

Великий резонанс серед літературних критиків викликала публікація в «Мистецьких матеріалах «Авангарду» поеми-містифікації «Зозендропія» Е. Стріхи (псевдонім К. Буревія). За визначенням К. Буревія, це була «конструктивно-експериментальна радіопоема, або дотепна пародія на весь український футуристичний трафаретний стиль, на їх трухляві канони новохуторянської моди» [16, с. 126], яку автор тривалий час безуспішно намагався опублікувати в українських журналах. Оскільки поема була цікавим як за формою, так і за змістом твором, спрямованим проти опонентів конструктивістів, В. Поліщук вирішив її надрукувати в «Мистецьких матеріалах «Авангарду». Однак редактор часопису недооцінив сатиричної сили «Зозендропії», в якій під маскою пародії проти українського футуризму висміювався примітивізм всієї пролетарської літератури, у тому числі й самих авангардистів. Ця публікація викликала «бурю» з боку офіційної критики, що, в свою чергу, спричинило до негативних наслідків для діяльності журналу [6, с. 49–52].

Як і «Бюлетень», «Мистецькі матеріали «Авангарду» мали рубрику «Мистецький вінегрет», в якій редакція журналу знайомила читача з резонансними публікаціями та подіями, що відбулися в сфері мистецтва і культури в Україні та за кордоном, аналізувала стан справ в окремих галузях українського мистецтва та висловлювала пропозиції щодо їхнього подальшого розвитку. Так, в одній із заміток «Мистецького вінегрету» наголошувалося на необхідності заснування в Україні щотижневої театральної газети, що висвітлювала б «виробничі питання театрів, буденне життя окремих театральних колективів, спостереження робітників театру» й «масового театрального споживача» [8].

Оскільки авангардисти вважали, що «спіралізм – єдино правильна мистецька установка для сучасних пролетарських творців», низка публікацій «Мистецьких матеріалів «Авангарду» носила полемічний

характер і була спрямована проти опонентів конструктивних динамістів, передусім ВУСПП, «Плугу», «Молодняка» і «Нової генерації» та їхніх представників (В. Поліщук «Амальгама», К. Буревій «Ваші пальці...», М. Яскор «Літературне нехлюйство» тощо). Не залишалися в боргу і противники «Авангарду», зокрема ті, які обвинувачували групу в «анархізмі». Після виходу другого випуску «Мистецьких матеріалів «Авангарду» 16 листопада 1929 р. ВУСПП, «Плуг», «Молодняк» і «Нова генерація» опублікували в газеті «Вісті» спільного листа, в якому охарактеризували «Авангард» як ворожий радянській дійсності журнал [7, с. 102]. Під тиском критики з боку правлячої партії та літературних опонентів група «Авангард» припинила свою видавничу діяльність і в 1930 р. самоліквідувалася.

Отже, «Бюлетень «Авангарду» та два випуски «Мистецьких матеріалів «Авангарду» увійшли в історію як видання одного з лівих напрямів української літератури доби культурного ренесансу 20-х років ХХ ст. – конструктивного динамізму. Це була ще одна спроба українських авангардистів об'єднати ліві конструктивні сили і створити літературно-мистецький журнал європейського рівня, яка в добу панування комуністичної ідеології не мала жодних шансів на успіх.

Список використаних джерел

1. До радянського суспільства // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 19.
2. Довідка // Мистецькі матеріали «Авангарду». – Х., 1929. – С. 24.
3. Зв'язок з російськими конструктивістами // Мистецькі матеріали «Авангарду». – Х., 1929. – 80 с. – С. 77.
4. Ковалів Ю. Валер'ян Поліщук та проблема авангардизму в українській літературі / Ю. Ковалів // Радянське літературознавство. – 1987. – № 10. – С. 22–32.
5. Ковалів Ю. Михайль Семенко і футуризм / Ю. Ковалів // Визвольний шлях. – 1995. – № 10. – С. 1254–1263.
6. Крикуненко В. «Філософ з головою хлопчика...» (за маловідомими сторінками творчої спадщини Валер'яна Поліщука) / В. Крикуненко. – М. : Видавничий центр Бул, 1997. – С. 49–52.
7. Луцький Ю. Літературна політика в Радянській Україні 1917–1934 / Ю. Луцький. – К. : Гелікон, 2000. – 248 с. – С. 102.
8. Нам потрібна театральна газета // Мистецькі матеріали «Авангарду». – Х., 1929. – С. 76.
9. Нарком освіти УСРР товариш Скрипник про групу «Авангард» // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 20, 112, 118.
10. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х років. Мікропортрети в художніх стилях і напрямках / М. Неврлий. – К. : Вища школа, 1991. – 271 с.

11. Поліщук В. Про критику і держплан мистецтва / В. Поліщук // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 6–8.
12. Поліщук В. Розквіт української літератури / В. Поліщук // Мистецькі матеріали «Авангарду». – Х., 1929. – С. 62–66.
13. Прокламація мистецтв // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 1–6.
14. Сенченко І. Два листи / І. Сенченко // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 8–11.
15. Сонцвіт В. За джаз-банд і фокстрот / Василь Сонцвіт // Бюлетень «Авангарду». – Х., 1928. – С. 11–12.
16. Стріха Е. Зозендропія / Едвард Стріха // Мистецькі матеріали «Авангарду». – Х., 1929. – С. 126–133.

T. Opryshko

Periodical editions «Bulletin» and «Art Materials» (1928–1929) of a literature group «Avangard»: constructive dynamism ideas development

In the article we highlight the history of periodical editions of the literary group «Avangard», submit their statistical analysis, investigate the causes of evolutionary processes, characterize the changes in thematic-typological content and genre features of the periodicals. We have defined the features of «Avangard» Bulletin and «Avangard» Art Materials as the editions of one of the leftist directions of Ukrainian literature of cultural renaissance of the 20's. The group «Avangard» declared the loyalty to the October Revolution ideas, argued against the underdevelopment and petty bourgeoisie, strived to struggle for «actual modern Europeanism in art technique». The main art style of the revolutionary epoch the «Avangard» group members defined as a «constructive dynamism», which based on achievements of science and technique. In the article we have attempted to characterize the place and role of the group periodical editions in the system of ideological and socio-cultural communication in USSR in 1928–1929.

Key words: «Avangard», periodical editions, «Bulletin of «Avangard», «Art Materials of «Avangard», V. Polishchuk, constructive dynamism.

T. C. Опришко

Периодические издания «Бюлетень» и «Художественные материалы» (1928–1929 гг.) литературной группы «Авангард»: развитие идей конструктивного динамизма

В статье освещается история периодических изданий литературной группы «Авангард», подается их статистический анализ, выясняются причины эволюционных процессов, характеризуются изменения в тематико-типологическом составе и жанровых особенностях периодических изданий. Определена специфика «Бюлетеня «Авангарда» и «Художественных материалов «Авангарда» как изданий одного из левых направлений украинской литературы эпохи культурного ренессанса 20-х годов. Группа «Авангард» провозглашала верность идеям октябрьской революции, выступала против отсталости и мешанства, стремилась бороться за «действительный современный европеизм в

художественной технике». Основным художественным стилем революционной эпохи члены группы «Авангард» считали «конструктивный динамизм», который базировался на достижениях науки и техники. В статье предпринята попытка охарактеризовать место и роль периодических изданий группы в системе идеологической и социокультурной коммуникации в УССР 1928–1929 гг.

Ключевые слова: «Авангард», периодические издания, «Бюллетень «Авангарда», «Художественные материалы «Авангарда», В. Полищук, конструктивный динамизм.